

A vajdasági magyar tanulóifjúság iskolai szintje, mint a magyar értelmiségpótlás feltétele

DR. IRÉN GÁBRITY MOLNÁR

The Educational Level of the Vajda-Hungarian Students, as the Condition of the Substitution of the Hungarian Intelligentsia

371(=511.141)(497.11)

316.022.4(=511.141)(497.11)

youth sociology, Voivodine Hungarians, demographic data, elementary schools, high schools, universities, further studies, education, university teachers, the future picture of university education of Voivodine Hungarians

1. A vajdasági magyarok és a fiatalok számokban

A magyarok nagyarányú népességcsökkenése a Vajdaságban nem csak az alacsony natalitás és az asszimiláció következménye, hanem a nagyméretű elvándorlásé is. E fogvatkozás megfékezéséhez hozzájárulna a teljes magyar anyanyelvű iskolahálózat kiépítése, mert a mennyiségi népességcsökkenést némileg a minőségi, tanult és szakképesített emberi erőforrás pótolhatja. A magyar fiatalok magas szintű iskolavégzettsége, szaktudása, munkalehetőségei, vállalkozási lehetőségei a magyar értelmiségpótlás feltétele és a közösség megmaradásának biztosítója. Törekvünk az, hogy a vajdasági lakosság nemzetiségi összetételéhez viszonyítva a magyarok is elérjék legalább azt, hogy a megfelelő részarányban vegyenek részt a felsőoktatásban is. Sajnos a helyzet nem kielégítő, mert *a magyarok részvétele az oktatásban elmarad a többségi nemzethez viszonyítva. Ez az elmaradás a magyarság iskolázatlanságát és értelmiségének fogvatkozását okozza.*

1. táblázat. Jugoszlávia/Szerbia¹ lakosságának száma és a magyarok részaránya az 1991. és 2002. évi népszámlálási adatok alapján

	Összes lakos (1991)	Összes lakos (2002)	Magyarok száma (1991)	Magyarok százalékaránya (1991)	Magyarok száma (2002)	Magyarok százalékaránya (2002)
Jugoszlávia	10 394 026	- ²	344 147	3,31	-	-
Montenegró	615 035	-	205	0,03	-	-
Szerbia	9 778 991	7 498 001	343 942	3,51	293 299	3,91
Közép-Szerbia	5 808 906	5 466 009	4309	0,07	3092	0,06
Vajdaság	2 013 889	2 031 992	339 491	16,85	290 207	14,28
Koszovó	1 956 196	-	142	0,007	-	-

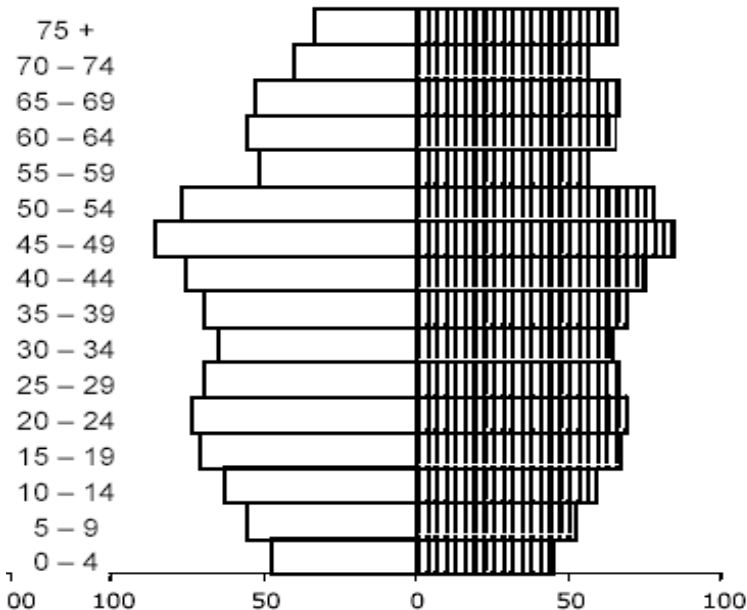
A Szerbiai Statisztikai Hivatal adatai alapján (www.statserb.srov.gov.yu)

Közép-Szerbia és Vajdaság lakossága együttvéve csökkent, de a Vajdaság területén tulajdonképpen 3%-os növekedést észlelünk. Ez nem a gyermekáldásnak köszönhető, hanem a menekültek idetelepedésének. A fenti táblázatban már látható, hogy a magyarok száma a Vajdaságban a Tisza-mellékre és az anyaországgal határos régiókra koncentrálódik és abszolút és relatív arányban is csökkent. A vajdasági magyarok részaránya Vajdaság lakosságában már csak 14%. Beigazolódott sajnos az a korábbi becslés, hogy az utóbbi tíz évben a délvidéki magyarok száma kb. 50 ezerrel csökkent.³

1.1. A vajdasági fiatalok demográfiai adatai

A 2002. évi lakossági összeírásból eredő vajdasági „életfa” (lásd az 1. ábrát) a következőket mutatja meg: a vízszintes tengelyen leolvasható a lakosok száma ezerben, a függőleges tengelyen pedig követhetők az életévek. Az ábra nem igen hasonlít fenyőfára (messze van a háromszög alakzattól), mert az alsó ágak igen rövidek. Ez alapján a gyermekek száma 0–15 évig igen csökkenőben van. Még az idős 60 év felettiek számaránya is nagyobb a gyerekek számától. Az átlagéletkor 42 év és ez azt jelenti, hogy a Vajdaság lakossága elöregedett, gyenge az utánpótlás és a gyermekáldás hiánya mellett a fiatalok elvándorlása is drasztikus méreteket ölt.

1. ábra. Vajdaság lakosságának életkor és nem szerinti megoszlása ezerben a lakosság 2002-es összeírása alapján

2. táblázat. A vajdasági összlakosság és a magyarok, valamint a fiatalok demográfiai mutatói, az 1991. évi népességösszeírás adatai alapján

	Összesen:		Férfi:		Nő:	
Vajdaság lakossága	2 013 889		980 731		1 033 158	
15–29 év közöttiek	396 996	100%	200 423	51%	193 573	49%
15–19 év közöttiek	134 373	34%	67 515		63 858	
20–24 év közöttiek	127 564	32%	64 622		62 942	
25–29 év közöttiek	135 059	34%	68 286		66 773	
Vajdasági magyarok	339 491		161 632	48%	177 859	52%
15–29 év közöttiek	60 284	100%	30 874	51%	29 410	49%
15–19 év közöttiek	19 334	32%	9988		9346	
20–24 év közöttiek	19 787	33%	10 096		9691	
25–29 év közöttiek	21 163	35%	10 790		10 373	

A 2002 évi lakosságösszeírás adataiban becslésünk szerint ezek a számok 25–30%-ban csökkentek!

A magyar fiatalok (15–29 évesek) részaránya – a 2. táblázat alapján – a magyar lakosok számában mindössze 17,75%. Közöttük is a fiatalabb korosztály csökkenését figyelhetjük meg. Ugyanez a részarány a többségi nemzet esetében fordított. A táblázat felső részében láthatjuk, hogy az összes vajdasági lakos majdnem 20%-a 15–29 év közötti. És a fiatalabb (15–19 évesek) korosztály részaránya nem kisebb (34%) az „idősebb” fiatalokétól – ez megfelel a demográfiai elvárásoknak.

1.2. Iskolavégzettségi adatok⁴

3. táblázat. A 15 éves és idősebb népesség iskolai végzettsége a Vajdaságban (1953–1991)

	Összesen	Nincs végzettség, v. 1–3. oszt. ált. isk.	4–7. osztály	Befejezett általános iskola	Középfokú végzettség	Főiskolai, egyetemi végzettség
1953	1 268 302	349 959	711 889	88 171	105 473	6 982
1961	1 360 824	316 779	732 765	120 432	170 552	16 855
1971	1 539 760	273 735	689 037	234 398	293 871	43 356
1981	1 629 497	218 286	345 550	517 009	442 220	83 833
1991	1 627 459	171 056	373 723	411 552	537 333	120 686
Az összetétel százalékarányban						
1953	100	27,6	56,1	7,0	8,4	0,6
1961	100	23,3	53,8	8,8	12,5	1,2
1971	100	17,8	44,7	15,2	19,1	2,8
1981	100	13,4	21,2	31,7	27,2	5,1
1991	100	10,5	23,0	25,3	33,0	7,4

A táblázatból láthatjuk, hogy a munkaképes lakosság iskolavégzettségi szintje kifejezetten javult az utóbbi 40 évben, különösen a középiskolát és az általános iskolát befejezők nagy számának köszönve. A 15 évesnél idősebb vajdasági lakosság legnagyobb mértékben középiskolát (33%), ill. csak általános iskolát (25%) végzett. Utánuk következnek az általános iskolát be nem fejezettek (23%), ugyanis a II. világháború után az elemi iskola egy ideig 4, majd 6 osztályos volt. Az aktív lakosság több mint 7%-ának már 1991-ben felsőfokú végzettsége volt. Ma a helyzet még jobb.

4. táblázat. A 15 éves és idősebb szerb és magyar iskolázott népesség az azonos korcsoportok százalékos arányában (1991)

	Általános iskolai végzettség		Középfokú végzettség		Főiskolai végzettség		Egyetemi végzettség	
	Férfi (%)	Nő (%)	Férfi (%)	Nő (%)	Férfi (%)	Nő (%)	Férfi (%)	Nő (%)
Szerbek								
Összesen	23,8	24,7	42,0	28,5	4,2	3,4	5,9	3,4
15–19 éves	69,2	71,3	18,7	18,4	0,0	0,0	0,0	0,0
20–24 éves	24,1	21,4	70,5	69,5	0,9	3,5	0,4	1,2
25–29 éves	22,4	21,6	65,2	60,0	3,3	6,7	4,9	7,2
30–34 éves	21,4	26,6	59,8	51,2	4,9	5,5	8,1	8,8
35–39 éves	23,8	32,5	53,1	41,8	5,1	4,7	7,6	6,9
40–44 éves	22,5	34,5	52,0	33,8	6,4	5,8	7,7	5,4
45–49 éves	22,7	27,7	42,9	21,4	6,7	4,8	7,5	3,8
50–54 éves	20,7	20,3	32,5	13,9	6,2	3,6	7,4	2,8
55–59 éves	15,5	13,3	30,9	12,4	5,7	2,8	5,6	1,6
60–64 éves	13,2	9,9	20,6	7,9	4,6	1,2	4,9	1,2
65– éves	10,9	8,9	15,3	5,6	3,2	0,5	3,6	0,7
Magyarok								
Összesen	26,7	27,4	36,3	21,0	2,6	2,5	2,9	2,1
15–19 éves	67,0	71,7	17,0	16,1	0,0	0,0	0,0	0,0
20–24 éves	33,7	34,1	57,4	55,7	0,8	3,4	0,3	0,8
25–29 éves	33,3	34,5	52,8	47,3	2,6	6,5	3,4	4,8
30–34 éves	30,2	35,7	48,7	41,1	3,0	4,3	5,8	6,9
35–39 éves	30,3	40,2	44,7	30,0	3,0	3,7	4,5	5,2
40–44 éves	26,7	40,6	45,0	24,6	3,8	4,6	3,9	3,3
45–49 éves	23,1	31,8	39,5	20,1	4,2	3,8	4,0	2,3
50–54 éves	19,6	21,3	34,0	12,8	3,0	2,9	3,4	1,6
55–59 éves	15,6	14,6	31,3	11,5	3,5	2,2	2,6	1,0
60–64 éves	15,7	15,4	24,0	10,2	3,7	1,4	2,7	0,7
65– éves	11,9	9,1	15,2	4,6	1,2	0,3	1,3	0,1

A szerbek és a magyarok körében is a legmagasabb iskolai végzettséggel a 25–35 éves korosztály rendelkezik. Ha összehasonlítjuk a szerbek és a magyarok iskolai végzettségi szintjét, összességében és különböző korosztályok szerint is, azt kell megállapítanunk, hogy a magyarok általános iskolai végzettsége meghaladja a szerbekét, de már a középiskolai, főiskolai és egyetemi végzettségük elmaradt a többségi nemzetétől. Ez a vajdasági magyarság – amely történelme során mindig is művelt kultúrnmagyarok része volt – fokozatos lemaradását jelenti a többségi nemzet mögött. Vajon az egyenlő esélyek hiányoznak? Nincs anyanyelvű iskolahálózat? Eluralkodott a kishitűség?

2. A magyar fiatalok oktatási szintje, képzettsége a vajdasági empirikus kutatásokban (Mozaik 2001)

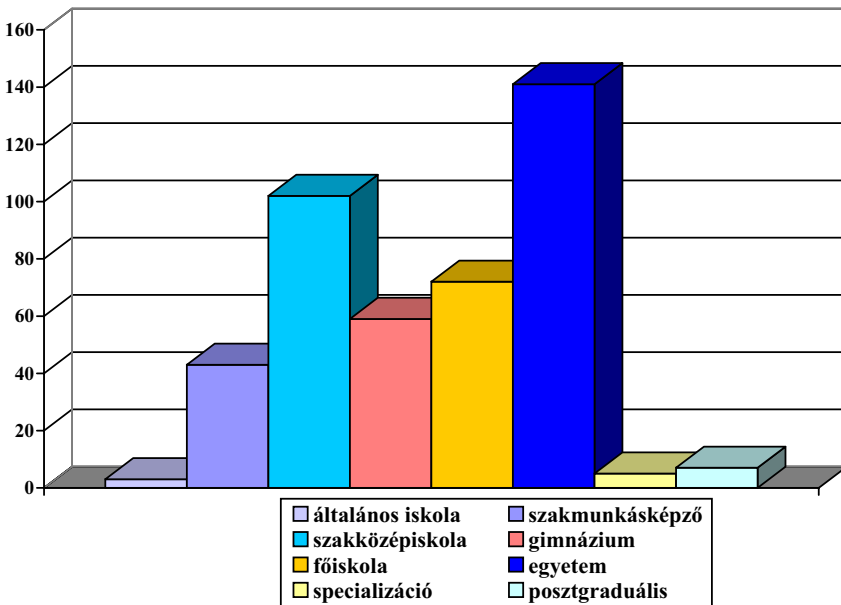
A vajdasági kérdőívészés során 2001 novemberében, a mintában 1017 magyar fiatal szerepelt, mintegy 24 vajdasági településből (14 falu, 6 kisváros, 4 város). Nem szerinti megoszlásuk megegyezik a vajdasági demográfiai valósággal, az 1991. évi lakosságösszeírást véve alapul: 523 (51,4%) férfi, 494 (48,6%) nő. A három korcsoport aránya szintén követi a statisztikai adatok szerint kimutatható fiatalok népességi arányát: 15–19 év között 336 fő (33%), 20–24 év között 343 fő (33,7%), 25–29 év között 338 fő (33,2%).

A vizsgálat során a 15–29 éves fiatalokat az iskolai végzettség, ill. a vajdasági iskolarendszer alapján nyolc csoportokra osztottuk: általános iskola (1), középisko-

lai (2) szinten megkülönböztettük 2–3 éves szakmunkásképzőt, ezen belül az inasiskolát és más szakiskolát, valamint négyéves (érettségivel végződő) szakközépis-
kolát (3) és gimnáziumot (4), továbbá főiskolai (5) és egyetemi (6) szintet, majd spe-
cializációt (7), a posztgraduális (magiszteri) és PhD-fokozatot (8).

A megkérdezettek (1017) közül 434 fő jelenleg is tanul. A többiek értelemse-
rűen már nem járnak képzésre. A tanulmányok végezte kapcsán elmondható, hogy
legtöbbször egy iskolaszint befejezése után álltak le. Azok a válaszadók, akik félbe-
hagyták a tanulmányaikat, leggyakoribb okként az érdeklődés hiányát jelölték meg
(33 fő). Huszonnyolc válaszadónak nem volt kedve iskolába járni, 27 fő a tanulmá-
nyi eredménye miatt döntött az iskola abbahagyása mellett. A többi lényegesebb ok
közt szerepeltek az anyagi problémák, a tanulmányi kötelezettségek elhanyagolása
és a családi okok.

2. ábra. Az iskolarendszerben tanulók megoszlása az iskola típusa szerint

A 2. ábra szemlélteti, hogy a jelenleg is tanulók közül a legtöbbször szakközépiszkolai
(102) vagy egyetemi (141) képzésben vesznek részt. A mintában szereplő vajdasági
magyar fiatalok iskolavégzettsége nagyjából követi az iskolastatistikát, ami sze-
rint a magyarok főleg szakközépiszkolát választanak, nem pedig gimnáziumot. A fel-
sőoktatásban pedig a rövidebb és könnyebb főiskolát, nem pedig egyetemi kart.

5. táblázat. A legmagasabb jelenlegi iskolai végzettség megoszlása nemek szerint

	Általános iskola	Szakmunkás- képző	Szakközép- iskola	Gimnázium	Főiskola	Egyetem	Összesen
Férfi	195	85	104	50	52	36	522
Nő	201	48	97	60	52	36	494
Összesen	396	133	201	110	104	72	1016

A nők körében a szakközépiskolában, a gimnáziumban, a férfiaknál pedig a szakközépiskolában és a szakmunkásképzőben tanulás a meghatározóbb. A táblázatból nyilvánvalóan látszik, hogy a férfiak felsősintű végzettsége ma már a nőkéhez hasonlóan alakul.

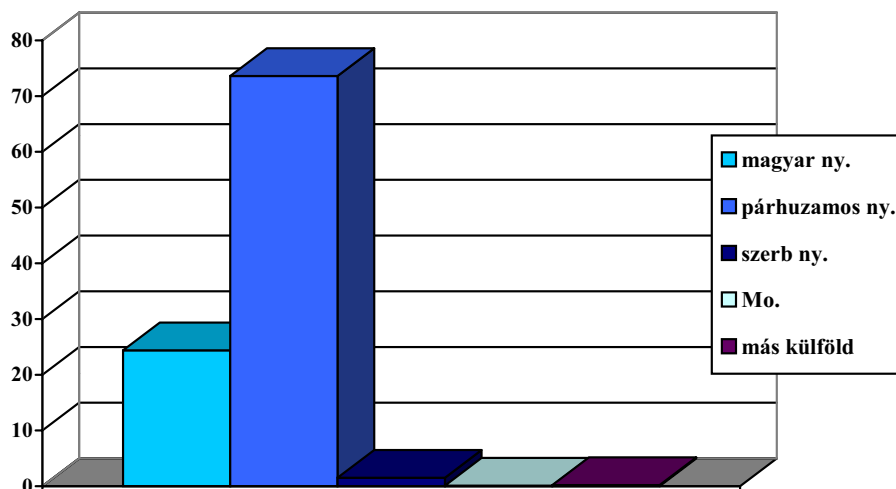
6. táblázat. A jelenlegi iskolai végzettség településtípus szerint

	Általános iskola	Szakmunkásképző	Szakközépiskola	Gimnázium	Főiskola	Egyetem	Összesen
Város	144	56	88	43	39	35	405
	35,6%	13,8%	21,7%	10,6%	9,6%	8,6%	100,0%
Kisváros	131	38	54	42	39	20	324
	40,4%	11,7%	16,7%	13,0%	12,0%	6,2%	100,0%
Falu	121	39	59	25	26	17	287
	42,2%	13,6%	20,6%	8,7%	9,1%	5,9%	100,0%

Az eredményekből kitűnik, hogy a falun élők közt több a csupán általános iskolai végzettséggel rendelkezők (42,2%), valamint a szakmunkások aránya (20,6%). Az egyetemet végzettek inkább városban (8,6–9,6%) vagy kisvárosban élnek, a főiskolát végzettek közül legtöbben (12%) kisvárosban laknak.

Szerbiában az iskolarendszer főleg állami, még egyházi iskoláink is az akkreditációval küszködnek, tehát a kérdezettek kevés kivétellel az állami iskolák nappali tagozatára járt. Ha az iskola állami, akkor a diákoknak alap- és középfokon, nem volt külön tandíjfizetési kötelességük. Valamivel kevesebb, mint kétharmaduk (73,6%) párhuzamos tannyelvű iskolába járt (Vajdaság-szerzte az iskolákban párhuzamosan folyik a szerb nyelvű és a kisebbség anyanyelvén történő tanítás, egységes tantestület és egy igazgatóság alatt), magyar tannyelvű iskolába 24,4%-uk (főleg az idősebb korosztály, akik még valamikor Tito idejében jártak magyar általános iskolában), és igen kevesen jártak szerb nyelvű iskolába vagy más külföldi iskolába. Összesen egy személy járt magyarországi általános iskolába. A válaszadók 95,5%-a általános jellegű képzésben vett részt, 98,1%-uk nem tagozatos iskolába járt. Mindenki nappali tagozaton tanult. Az adatokat a 3. ábra szemlélteti.

3. ábra. A megkérdezettek az iskola jellege szerint

3. Vajdasági magyarok iskolahálózata – helyzetkép (2000/2001-es tanév)

3.1. Az általános iskola

A Vajdaság 342 általános iskolája közül 83-ban oktatnak magyarul (is), de 246-ban vannak magyar tanulók. Magyar nemzetiségű tanulók a 45 vajdasági község közül 43-ban vannak. A magyar tanulók létszáma 23 722 fő (12,31%). Magyar tannyelvű osztályok 29 községben vannak, összesen 83 iskolában és 35 kihelyezett tagozaton. A magyar tannyelvű osztályokba 19 416 tanuló jár, összesen 986 osztályba (átlagléltszám: 19,69 fő). A 23 722 magyar nemzetiségű tanuló közül 19 210 magyar tannyelvű osztályba jár (80,97%), 4512 pedig szerb tannyelvűbe (19,03%). A nem magyar osztályba járó általános iskolások közül 2360 (52,31%) vesz részt anyanyelvápolásban, 2152 (47,69%) pedig nem.⁵ A magyar osztályok igen jelentős részében a tantárgyak egy részét szerb nyelven oktatják, tanerőhiányra hivatkozva (erről pontos adataink nincsenek). A Magyarságkutató Tudományos Társaság felmérése szerint (1997) a 76 magyar nyelven (is) oktató általános iskola közül csak 24-ben oktatnak minden tárgyat magyarul.

3.2. A középiskola⁶

A Vajdaság 114 középiskolája közül 30-ban működik magyar tagozat is, összesen 279 osztály; 7 iskolában a magyar tagozat van többségben, 23-ban a szerb. Kizárólag magyar tannyelvű középiskola a Vajdaságban nincs.

A legtöbb magyar nemzetiségű tanuló a következő községek területén lakik: Szabadka 2440, Újvidék 945, Topolya 932, Becskerek 782, Magyarkanizsa 655, Ada 537, Zenta 552, Óbecse 488, Zombor 470, Kikinda 315, Pancsova 215.

A 9113 magyar nemzetiségű középiskolai tanuló közül 6185 tanult anyanyelvén (67,88%), 2928 szerb nyelven (32,12%). A magyar nemzetiségű középiskolai tanulók összesen 33 községben élnek, magyar nyelvű középiskolai oktatás 12 község területén folyik 30 iskolában (köztük 2 kihelyezett tagozat), 279 osztályban 6649 tanulóval (osztályonként átlag 23,83 tanuló). Magyar oktatás 8 gimnázium 53 osztályában folyik, a gimnazisták száma 1309 (osztályonként átlag 24,69): Topolyán, Óbecsén, Becskereken, Újvidéken, Zentán, Zomborban, Szabadkán és Törökkanizsán. Szakoktatás működik 21 szakközépiskolában (2 kihelyezett tagozat) és 1 művészeti iskolában; 226 osztályban, a tanulóik száma 5279 (osztályonként átlag 23,95 tanuló).

7. táblázat. A magyar középiskolások iskolatípus szerintimegoszlása

Iskolatípus	%
Szakközépiskola (4 éves)	39,46
Szakiskola (3 éves)	39,25
Gimnázium	19,68
Művészeti szakközépiskola	0,92
Szakiskola (2 éves, megszüntek)	0,67
Egyéb (pl. egyházi iskola)	0,02

A magyar középiskolába járóknak csak 19,68%-a gimnazista, 39,46%-a négyéves szakközépiskolába jár, 39,25%-a hároméves szakmunkásképző iskolát látogat, 0,67% kétéves szakközépiskolába jár, 0,92% művészeti szakközépiskolát választott.

Az érettségiző középiskolások száma megmutatja, kik azok, akikre az egyetemen és főiskolákon számíthatunk. A legtöbb magyar érettségiző 2001/02-ben a következő vajdasági községekben volt: Szabadka (385), Zenta (150), Topolya (97), Óbecse (82). Sajnos a szövetségben (Nagybecskerek 2002-ben 59-en érettségiztek), de még Újvidéken is (63 érettségiző 2002-ben) minden évben alacsony a magyar érettségizők száma.

Az észak- és nyugat-bácskai, valamint észak-bánáti községekből évente kb. 700 érettségiző kerül ki. Tapasztalataink szerint a minősítő vizsgák után több mint a fele bejut a felsőoktatási intézményekbe. Az érettségizettek főleg a szabadkai, újvidéki és kisebb számban a magyarországi karokat választják. A közép- és dél-bánáti valamint a dél-bácskai érettségizők nagyobb része (évente 250-en) közelségük miatt az újvidéki karokat választja. A magyar fiatalok száma viszonylag magas a szabadkai Közgazdasági Karon és a Műszaki Főiskolán, mert a magyar tannyelvű oktatás fejlesztése folytán e karok vonzzák a magyar hallgatókat, és a munkaerőpiacon keresett e két szak. Az észak-bácskaiak a szabadkai karokon kívül a magyar nyelvet és irodalmat (Bölcsészettudományi Kar) vagy az orvosi egyetemet célozzák meg, Újvidéken, esetleg Magyarországot választják.

8. táblázat. Magyarul is oktató vajdasági középiskolák (szakág és község szerint)

Köztség/ Középiskolai szakág	Ada	Osóka	Magyar- kamizsa	Óbecse	Szabadka	Temerin	Topolya	Török- kamizsa	Újvidék	Zenta	Zombor	Nagy- becskerek	Összesen
Műszaki tudományok	X	-	X	X	X	X	X	-	-	-	X	-	7
Közügazdaság	-	-	-	X	X	-	-	-	-	X	-	-	3
Kereskedelem	-	-	-	X	X	-	-	-	-	X	-	-	3
Mezőgazdaság	X	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	2
Egészségügy	-	-	-	-	X	-	-	-	-	X	X	-	3
Vegyészet	-	X	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	2
Technológia	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Építőipar	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	1
Gépészet	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	1
Közlekedés	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	1
Villamosság	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	1
Zeneiskola	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	1
Gimnázium	-	-	-	G	G + TB	-	G	G	G	G+TB	G	G	8+2=10
Összesen	2	2	1	4	8	1	3	3	2	4	3	1	34+2=36

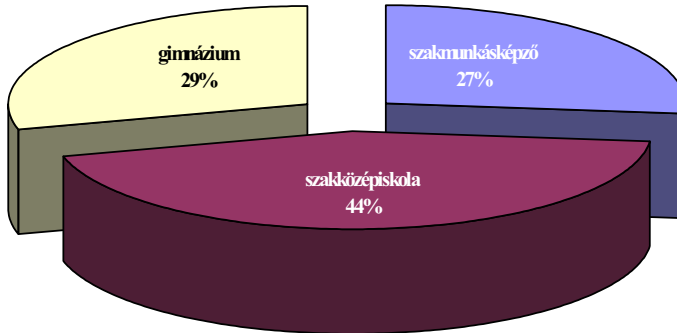
Az ábrázolt iskolahálózatban TB-vel jelöltük a 2003 őszen megnyílt két tehetséggondozó új magyar gimnáziumot: a Kosztolányi Dezső Nyelvészeti Gimnáziumot Szabadkán és a Matematikai Gimnáziumot Zentán.

3.2.1. A tanulási életút elemzése az empirikus adatokból (Mozaik 2001)

A középiskolai szinten, ha a fiatalok lemorzsolódását figyeljük, a helyzet a következő: 1017-ből mindössze 134-en nem próbálkoztak a középiskolával. Az általános iskolát követően 883 személy folytatta tanulmányait. Legtöbben szakközépiskolát választottak, 44%-uk, majd a gimnázium (29%) és a szakmunkásképző következik,

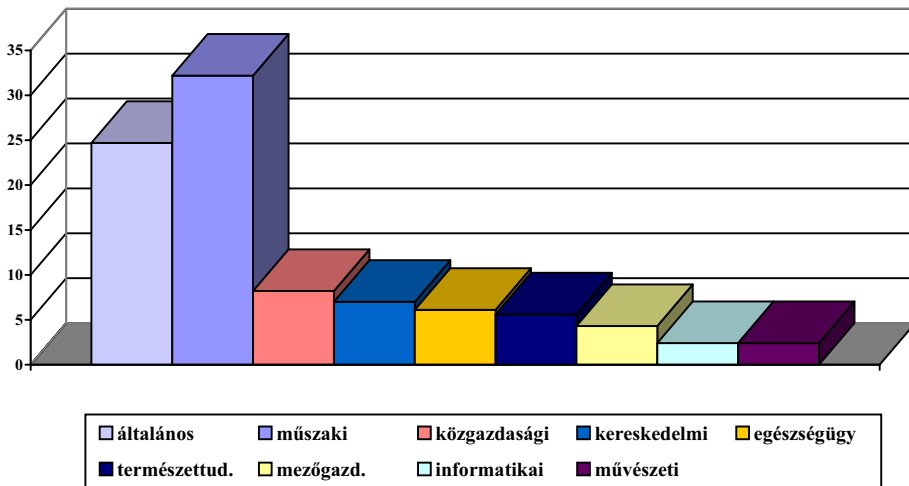
amely nem ad érettségit (27%). Hat fő kivétellel mindnyájan állami iskolába jártak, és a válaszadók csak 1,9%-a fizetett tandíjat.

4. ábra. A középiskolába iratkozók megoszlása

Igen változatos tanulmányi ágakhoz tartozó képzésekben vettek részt (5. ábra). Legtöbbször a műszaki tanulmányokon folytatták a középiskolát (32,2%), majd ezt követi az általános szak, vagyis a gimnázium (24,7%). A közgazdasági (8,2%) és a kereskedelmi (7%) ágazat iránti érdeklődés még mindig nő. Az egészségügyre 6,1%-uk iratkozott, a természettudományi ágazatot pedig 5,6%-uk választotta. A fiatalok 4,3 %-a mezőgazdasági középiskolába ment, az informatikát és művészeteket pedig egyaránt csak 2,4%-uk tanulta.

5. ábra. A középiskolások tanulmányi ág szerinti megoszlása

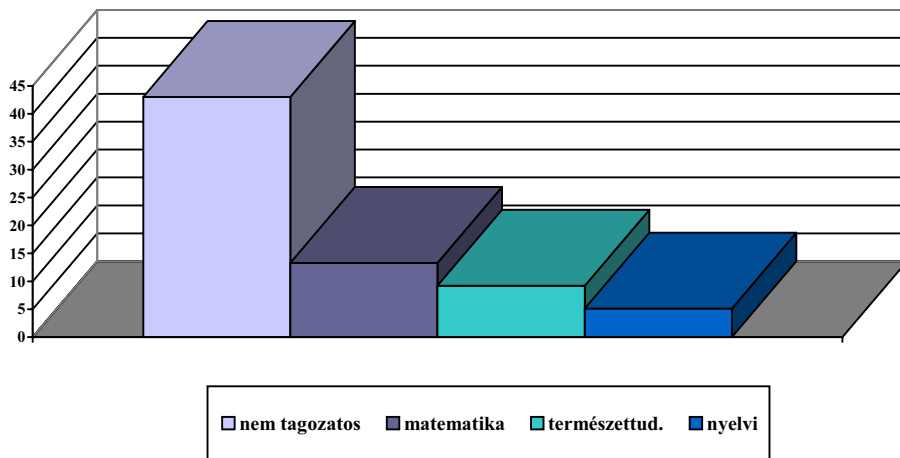

A grafikon szemlélteti, hogy a műszaki képzés iránt volt a legnagyobb az érdeklődés (32%), illetve a válaszadók közül az általános képzésre (25% körül) is sokan jelentkeztek. A megkérdezett fiatalok kevesebb mint fele egyéb szakközépiskolát választott.

A szaktagozatos osztályok közül (6. ábra) legnépszerűbb a matematikai szakág volt (13,3%), de a legtöbb válaszadó nem tagozatos osztályba járt (43%), már a vajdasági középiskolák jellege miatt is, ahol a legtöbb magyar osztályt általános sza-

kon nyitnak. A természettudományi érdeklődés (9,2%) mindenesetre nagyobb, mint a nyelvi (5,1%).

6. ábra. Szaktagozatos osztályok aránya a középfokú oktatásban részt vevők csoportjában

A jelenlegi iskola elvégzése után a válaszadók 14,6%-a egyetemen (148 fő), 9,3%-a (95 fő) főiskolán, 4,4%-a (45 fő) pedig specializáció formájában szeretne továbbtanulni. A továbbtanulás elképzelt helye igen változatosan alakul: a minta 8,4%-a Magyarországra, 7,5%-a jugoszláviai (lakhelyén kívüli) magyar tannyelvű intézménybe, 5,9%-a pedig lakhelyén kívül eső szerb nyelvű intézménybe felvételizne. Kevesen vannak, akik saját lakhelyükön szeretnének továbbtanulni, vagy ugyanerre csak keveseknek nyílik alkalmuk.

3.2.2. A magyar középiskolák kiválasztásának körülményei és a továbbtanulási szándék a Vajdaságban⁷

A 8 vajdasági községben (települések csoportja), amelyekben magyar önkormányzatok alakultak ki, összesen 15 165 magyar általános iskolás tanuló van, míg a többi községben (szórványban) összesen 8557. Egyik legfontosabb feladatunk, hogy folyamatosan tudatosítsuk a magyar lakosság körében az anyanyelvű általános- és középiskolai oktatás és a nemzeti identitás megőrzéséhez fontos anyanyelvi kultúra és műveltség ápolásának nélkülözhetetlenségét. Már az általános iskola befejezésekor a tanulók és szüleik is fontos döntés előtt állnak. Sajnos, ez a korai életkor a pályaválasztás időszakát is jelenti, ugyanakkor a középiskola kiválasztása meghatározza a magyar fiatalok későbbi továbbtanulási szándékát is egyetemi karok felé. Évtizedek óta a magyar diákok főleg szakközépiskolába iratkoznak (túl sokan választják az érettségit nem adó szakiskolákat is), a gimnáziumokat nem tartják népszerű középiskoláknak. Ez eleve lehetetlenné teszi a magyar fiatalok egyetemi továbbtanulását. A többségi nemzethez tartozó tanulóknál éppen ellenkező tendencia figyelhető meg: tömegesen iratkoznak 4 éves szakközépiskolákba, de gimnáziumokba is. Ez, eredményezni fogja a magyar elitkáderek lemaradását.

A ZENITH Műhely és a Magyarországgal kapcsolatos Tudományos Társaság – szabadkai székhelyű civil szervezetek – a szerző koordinálásával 2002 őszén empirikus adatfelvételt (önkitöltős kérdőívadás 1010 reprezentatív alannal), majd adattárolást és elemzést végeztek azzal a céllal, hogy alapot szolgáltatassanak olyan elaborátum megvalósítására, amely a vajdasági középiskolások számára megfelelő szakirányú, sőt tehetséggondozó gimnáziumot és szakiskolákat létesít. Az érdekelt önkormányzatok javaslatát beépítő és indokló háttér tanulmány elkészítése volt a cél, amely az elit gyűjtő gimnáziumok létjogosultságára ad választ a jelenlegi végzős általános iskolások és szüleik véleménye alapján (két kérdőív volt forgalomban, egy a nyolcadikos tanulók és egy a szüleik számára). A kérdezettek tehát azok a lakosok, akik a magyarok területén élnek (Szabadka Topolya, Kishegyes, Kanizsa, Zenta, Ada, Becse stb.) és a szórványban: Újvidék, Muzsla, Temerin.

A.) A megkérdezett nyolcadikos tanulók válaszai

A nyolcadikosok válaszai a tanulási nyelvvel kapcsolatban azt bizonyítják, hogy *döntő többségük anyanyelvén szeretne tovább tanulni a középiskolában.*

9. táblázat. Milyen nyelven szeretnél továbbtanulni?

	Szám	%
Magyar	396	77,2
Szerb	10	1,9
Kétnyelvű	58	11,3
Világnyelv	48	9,4
Összesen	513	100,0

A vajdasági magyar nyelvű továbbtanulás lehetőségeivel a válaszadók fele részben elégedett, de majdnem a negyede igenis elégedett.

10. táblázat. Elégedett vagy-e a vajdasági magyar nyelvű továbbtanulási lehetőségekkel?

	Szám	%
Igen	126	24,5
Részben	293	57,0
Nem	94	18,3
Összesen	514	100,0

A megkérdezett nyolcadikosok válaszai arra a kérdésre, hogy beiratkozna-e állami magyar tehetséggondozó gimnáziumba igen komplex eredményt mutat:

11. táblázat. A beiratkozás szándéka a teljes megkérdezett diákcsoportnál, függetlenül a tanulmányi eredményektől

	Szám	%
Beiratkozna	138	26,8
A szülei fognak dönteni	24	4,7
Nem iratkozna be	135	26,3
Nem tudja	217	42,2
Összesen	514	100,0

A nyolcadikosoknál viszonylag nagy a bizonytalanság. Legtöbben nem tudják (42%) beiratkozna-e egy elit magyar gimnáziumba. A beiratkozni szándékozók és a nemet mondók között utána kiegyenlítődik a válaszok aránya (26%).

Kommentár: a nyolcadikosok legtöbben egyébként sem gimnáziumba iratkoznának. Több mint a felének a szülei szakközépiskolát végeztek. Az általános iskolás diákok az elit és a tehetséggondozás alatt a többletórákat és a kitűnő képességet értik.

12. táblázat. A beiratkozás szándéka az elit gimnáziumba 4-es és 5-ös tanulmányi átlagú diákoknál

Átlag	Beiratkozna		A szülei fognak dönteni		Nem iratkozna be		Nem tudja		Összesen	
	száma	százalék	száma	százalék	száma	százalék	száma	százalék	száma	százalék
4-es	36	23,7%	10	6,6%	35	23,0%	71	46,7%	152	100%
5-ös	73	35,8%	7	3,4%	44	21,6%	80	39,2%	204	100%

A tanulmányi átlag befolyásolja a tehetséggondozó gimnáziumba iratkozás szándékát. Az 5-ös tanulók 39%-a nem tudja még, de majdnem 36%-a igenis beiratkozna ilyen magyar gimnáziumba. A 4-es tanulóknál a bizonytalanság nagyobb (majdnem 47%) és a beiratkozni szándékozók az elutasítókkal arányban van (23%). Ők attól félnek, hogy nem tudnak majd megfelelni a magas elvárásoknak. Azok, akik nem iratkoznának be elsősorban a magas szintű oktatás igényeitől ijedtek meg.

A tehetséggondozó gimnázium iránti érdeklődés a Magyarországra iratkozni szándékozók csoportjánál fontos lehet, mert éppen a jobb minőségű anyanyelvű oktatás miatt tanulnának az anyaországban. Véleményük a következőképpen alakul:

13. táblázat. A Magyarországra készülő tanulók viszonya egy vajdasági magyar elit gimnáziumhoz

	Beiratkozna		A szülei fognak dönteni		Nem iratkozna be		Nem tudja		Összesen	
	száma	százalék	száma	százalék	száma	százalék	száma	százalék	száma	százalék
Magyarországra fog menni középiskolába	15	24,6%	4	6,6%	12	19,7%	30	49,2%	61	100,0%
Tervezte, hogy Magyarországra iratkozik, de végül nem így döntött	83	35,5%	9	3,8%	44	18,8%	98	41,9%	234	100,0%

A Magyarországra iratkozók csoportjánál is nagy a határozatlanság (több mint a 40%-uk nem tudja, mit tegyen). Azoknak a száma, akik nem iratkoznának be itthon leesett 20% alá. Akik már eldöntötték, hogy Magyarországon fognak tanulni (61 válaszadó), majdnem a fele azt nyilatkozta, hogy nem tudja beiratkozna-e a jugoszláv állami magyar elit gimnáziumba. Határozott propagandára van szükség, nyilvánosan meg kell hirdetni és a sajtóban többit foglalkozni az elit gimnáziumok jövőbeli programjával, rendeltetésével, káder megoldásaival. 25%-uk viszont beiratkozna egy ilyen hazai gimnáziumba, tehát máris „visszafordítottuk” a külföldön tanulni szándékozók egy részét. Azok között, akik csak tervezték a Magyarországon tanulást, sokkal többen (35,5%) itthon maradnának egy elit magyar gimnázium kedvéért.

B) A megkérdezett szülők válaszainak elemzése⁸

A megkérdezettek beiratási szándéka 2002-ben nem igen különbözik a korábbi évek tapasztalataitól. Dominál a 4 éves szakközépiskolába iratás szándéka. Gimnáziumba csak a válaszadók 23%-a szándékozik iratni gyermekét. Az érettségét nem adó 3 éves szakiskolákba iratkozás ugyan csökkent, de még mindig majdnem 20%-ot tesz ki, ami persze azt is jelenti, hogy az illető szülő nem szándékozik tovább taníttatni gyermekét.

14. táblázat. A választott iskola típusa

	Szám	Százalék
Szakiskola (3 éves)	91	19,7
Szakközépiskola (4 éves)	264	57,3
Gimnázium	106	23,0

A pályaválasztást is jelentő középiskola kiválasztásánál a következő szempontok dominálnak a vajdasági tanulók szüleinél:

15. táblázat. Iskolaválasztási szempontok

	Fontos (%)	Rangsor
Használható tudás	96,7	I.
Művelt tanárok	90,1	II.
Jó színvonalú iskola	85,9	III.
Jó tanár-diák kapcsolat	85,6	IV.-V.
Technikai feltételek	85,6	IV.-V.
Jó könyvek, segédanyagok	72,4	VI.
Közelség	51,7	VII.
Különórák	45,9	VIII.
Kollégium	25,1	IX.

Elsősorban a használható, tehát gyakorlatias tudás a fontos. Valószínűleg a munkába állás lehetőségeit is taglalták a megkérdezettek. A második helyen a művelt tanárok a fontosak, majd a jó színvonalú, felszerelt iskola. Ettől a szemponttól már nem sokban tér el a jó tanár-diák viszony fontossága se. Ha a kiválasztott kilenc kritériumot csoportosítani próbáljuk, akkor az elemzések a következőket mutatják:

- a legfontosabb szempontok közé tartoznak a használható tudás, egy jó színvonalú, felszerelt iskolában (technikai feltételek és tankönyvek)
- másodsorban fontos a művelt és jó tanár
- harmadsorban jelentkeznek az anyagi szempontok: utazás, kollégiumi ellátás.

Amikor a szülőket arról kérdeztük, milyen nyelven fog gyermeke továbbtanulni, nagyobb arányban, mint maguk a tanulók, az anyanyelvet választották, tehát magyarul Jugoszláviában. A szórványban élők egy része persze kénytelen a kétnyelvű iskolát választani.

16. táblázat. Gyermeke milyen nyelven fog továbbtanulni?

	Szám	Százalék
Magyar nyelven Jugoszláviában	424	87,1
Két nyelven Jugoszláviában	38	7,8
Magyar nyelven Magyarországon	19	3,9
Szerb nyelven Jugoszláviában	5	1,0
Összes válasz	487	100,0

2002 őszén a lekérdezés elsődleges céljai között volt az új magyar tehetséggondozó gimnáziumok megnyitásának a kérdése. A szülők szinte lelkesedve támogatták az önálló magyar állami középiskolák létrehozását Vajdaságban, függetlenül attól, hogy saját gyermeke szándékozná-e oda beiratkozni, vagy nem.

17. táblázat. Támogatná-e Ön új, önálló, államilag finanszírozott magyar (nem két-nyelvű) iskolák létrehozását?

	Szám	Százalék
Támogatja	383	78,0
Nem tudja	74	15,1
Nem támogatja	34	6,9

Időközben a Tartományi Kisebbségi- és az Oktatási Titkárságok, valamint a Magyar Nemzeti Tanács is döntöttek a magyar gimnáziumok felállításának tervéről Szabadkán (filológia) és Zentán (matematika).

3.3. Továbbtanulási szándék a felsőoktatási intézményekbe a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében – összehasonlítás (Mozaik 2001)⁹

A megkérdezett vajdasági fiatalok legtöbbje folytatni szeretné tanulmányait. A továbbtanulási szándékok kitüntetett terepe a felsőfokú oktatási rendszer, mert kétharmaduk főiskolai vagy egyetemi tanulmányokat kíván folytatni. Magyarországon kívánja folytatni tanulmányait a kérdezettek több mint egyötöde, további 20%-uk Jugoszláviában maradna, de mindenképpen magyar nyelvű képzésben kíván részt venni.

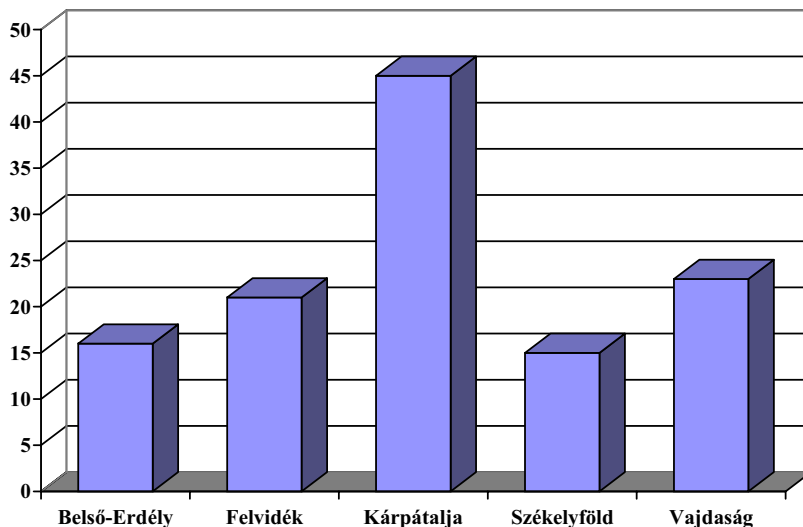
Az ukrajnai fiatalok prioritásai között is alapvető fontosságú a továbbtanulás, hiszen a megkérdezett fiatalok csaknem fele szintén szeretne továbbtanulni. A továbbtanulni vágyók majdnem kétharmada felsőfokú végzettséget szerezne egyetemen vagy főiskolán, 8%-uk pedig PhD- vagy posztgraduális képzésben szeretne részt venni

A megkérdezett szlovákiai magyar fiatalok továbbtanulási hajlandósága nem marad el a fenti két régióétól, mert a közel háromtizedük jelenlegi iskolájának befejezése után tanulni szeretne. A szlovákiai tanulni vágyók túlnyomó többsége felsőfokú végzettséget kíván, szerezni. A tanulmányait folytatni kívánó felvidéki magyar fiatalok egynegyede Szlovákiában tanulna szlovák tannyelvű intézménybe, 20%-uk szintén szlovákiai, de magyar nyelvű tanintézménybe járna, míg további egyötödük Magyarországon folytatná tovább felsőfokú tanulmányait.

A székelyföldi fiatalok többsége nem szeretne továbbtanulni, azon fiatalok viszont, akik a továbbtanulást választják a legnagyobb arányban (37%) egyetemi végzettségre törekednek. Szintén nagyon népszerű továbbtanulási formának számít a technikum is, amelyet a megkérdezettek egyötöde választott. A továbbtanulást választók többsége magyarul szeretné folytatni tanulmányait, amelyből 32% lakhelyétől különböző településen, 27% pedig jelenlegi lakhelyén szeretné végezni tanulmányait. Magyarországi továbbtanulást a válaszadók egy hetede (15%) preferált.

A belső-erdélyi vizsgált népesség csaknem fele szeretne továbbtanulni. Meglepő módon a tanulmányaikat már befejezett megkérdezettek közül is minden harmadik fiatal képezné magát. A továbbtanulni szándékozók több mint a fele, egyetemen szeretné továbbfolytatni a tanulmányait, további 11%-uk pedig posztgraduális képe-sítést szeretne szerezni. A továbbtanulás „célintézményeit” tekintve első helyre az ország magyar nyelvű tanintézményei kerülnek (a kérdésre válaszolók 33% esetében), szorosán mögöttük foglalnak helyet a román tannyelvű intézmények, melyeket a szándékok jelentős hányadával a magyarországi iskolák, egyetemek (15%) követnek.

7. ábra. Magyarországi továbbtanulási szándék (a kérdésre válaszolók százalékos megoszlása)

4. Felsőoktatás a Vajdaságban

4.1. A magyar nyelvű felsőoktatás eddigi gyakorlata

Áttekintve régióink felsőoktatási rendszerét látható, hogy a Vajdaságban önálló, autonóm magyar oktatási rendszer nincs. Magyar nyelvű oktatás a szerbiai törvények értelmében nincs, semmilyen alanyi jogon, mert a felsőoktatás csakis államnyelven, esetleg világnyelven (pl. angol) folyhat. Magyar nyelvi oktatás az Újvidéki Egyetemen belül van, melyen belül intézményesített magyar felsőoktatás nem működik, csak annak részleges jegyeit találjuk meg az Egyetem bizonyos karain (4 karán)¹⁰, illetve a szabadkai főiskolákon.¹¹ Az anyaországi kihelyezett tagozatok szabadkai és zentai főiskolai próbálkozásai még nem akkreditáltak Szerbia területén, és csak részben illeszkednek az itteni felsőoktatási rendszerhez. Ennek ellenére diplomáik honosítása elkezdődött.

Hosszabb távon a magyar ajkú hallgatók számának csökkenése aggasztó, hiszen 1966/67-ben a magyar főiskolai és egyetemi hallgatók száma 4364-volt, tehát, több mint kétszerese a mai számoknak. A következő táblázat néhány iskolaév adatát közli:

18. táblázat. A magyar főiskolások és egyetemisták száma az összes hallgató számához viszonyítva

Év	1964	1984	1992	2000	2002
Magyar hallgatók aránya az összes hallgatóhoz képest (%)	4,8	10,3	6,7	7,01	6,60
A magyarság aránya Vajdaság lakosságában (%)	23,86	18,94	16,9	15,0 (becslés)	14,28

Megállapíthatjuk, hogy a vajdasági összlakossághoz viszonyítva a magyarok aránya fokozatosan csökkent, de ennek a függvényében a magyar ajkú hallgatók száma sohasem volt kielégítő az összes vajdasági hallgatók részarányában. A nyolcvanas években még meghaladtuk az egyetemisták 10%-át, de utána a háborús és válságos években drasztikusan lecsökkent a magyarok felsőoktatási részaránya. A politikai rendszerváltás reményében, 2000-ben fiataljaink érezhetően többen itthon maradtak a magyar felsőoktatási intézményekben, de a legfrissebb adatok továbbra sem kielégítőek. Öt év statisztikai áttekintésében a főiskolákon és az egyetemi karokon a következő a helyzet:

19. táblázat. Főiskolások száma 1997–2001 között a Vajdaságban

Iskolaév	Összes hallgató	Magyar hallgató	
		szám	%
1997/1998	6468	579	8,95
1998/1999	7698	657	8,53
1999/2000	11 811	816	6,91
2000/2001	10 083	838	8,31
2001/2002	11 656	855	7,33

Forrás: Tartományi Oktatásügyi Titkárság szakszolgálat, Újvidék, 2002

A bombázás évében (1999) nem volt felvételi vizsga, a magyarok mégis kevés számban jelentkeztek a főiskolákra, mert nagy részük külföldre távozott.

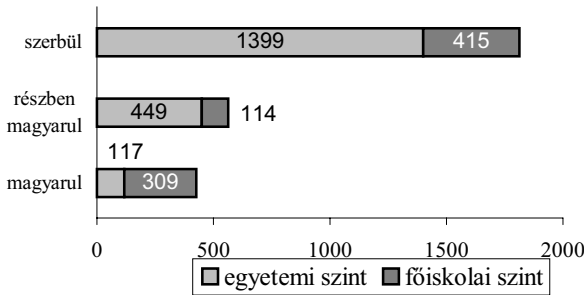
20. táblázat. Az egyetemisták száma 1997–2001 között az Újvidéki Egyetemen

Iskolaév	Összes hallgató	Magyar hallgató	
		szám	%
1997/1998	26 672	1703	6,38
1998/1999	28 515	1875	6,58
1999/2000	32 293	2032	6,29
2000/2001	34 338	1965	5,72
2001/2002	35 257	2078	5,87

A bombázás évétől csökkent a magyar hallgatók száma a Vajdaságban. Érezhető javulást csak 2002-től tapasztalunk, de ezt bizonyítani még nem tudom, mert a teljes statisztikai adatok késnek.¹²

A megoldatlan anyanyelvű oktatás miatt a magyar hallgatók tanítási nyelv szerinti megoszlása az állami karokon és főiskolákon igen kedvezőtlen. Mindössze 1/3-uk tanul magyarul vagy részben magyarul (főleg a szabadkai karokon), a hallgatók 2/3-a csak szerb nyelven hallgatja az órákat. Lássuk a 2000/2001. évi adatokat!

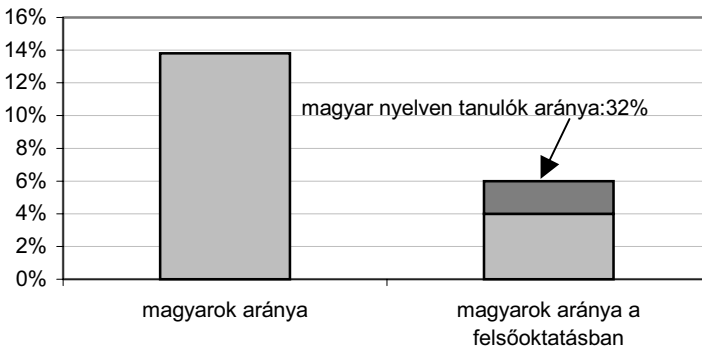
8. ábra. A magyar hallgatók tanítási nyelv szerinti megoszlása az állami felsőoktatásban

Forrás: Vajdasági Felsőoktatás Fejlesztési Program

Megállapítható, hogy ha a vajdasági magyarok aránya körülbelül 14% az összes lakosságban, akkor igen kevés a számuk a hallgatók arányában (mindössze 6% körül van). A magyar nemzetiségű hallgatók közül pedig csak 32%-a tanul részben anyanyelvén.

9. ábra. A magyarok aránya az összlakosságban és a felsőoktatásban

4.2. A felsőfokú intézmények statisztikája a Vajdaságban

A magyar hallgatók legnagyobb része az Újvidéki Egyetem karain, vagy a vajdasági intézményekben tanul. Elenyésző részük iratkozik a Belgrádi Egyetem karaira, viszonylag elég sokan tanulnak az anyaországban. Az alábbi áttekintésben a hallgatók és a tanárok eloszlását elemzem a vajdasági karokon és főiskolákon. A Vajdaság 9 főiskoláján és az Újvidéki Egyetem (1960-ban alapult állami intézmény) 13 karán (67 szakon) 2002-ben a hallgatók státusza csak kétféle lehet: államilag támogatott vagy önköltséges. Az önköltségesek tandíja karokként változik, attól függően, hogy ex-katedra előadásokat hallgat (olcsóbb) vagy sok a laboratóriumi órája (drágább, mint például az orvosi).

A jelenleg tapasztalt aránytalanságokat az alábbi táblázatban kívánom kimutatni:

21. táblázat. Az összes és a magyar hallgatók és tanárok megoszlása karonként az Újvidéki Egyetemen (2002/2003)

Egyetemi kar neve, székhelye	Összes hallgató	Magyar hallgató		Összes tanár	Magyar tanerő	Magyar oktatás
		szám	%			
Technológiai Kar, Újvidék	1227	44	3,58	77	11	Nincs
Bölcsészettudományi Kar, Újvidék	3313	239	7,21	282	41	Teljes magyar oktatás a Magyar Tanszéken 83 hallgatóval.
Természettudományi – Matematikai Kar, Újvidék	3982	166	4,17	223	20	Nincs
Mezőgazdasági Kar, Újvidék	2132	103	4,83	175	5	Nincs
Műszaki Tudományok Kara, Újvidék	6839	228	3,33	421	14	Nincs
Testnevelési Kar, Újvidék	726	31	4,27	45	2	Nincs
Közgazdasági Kar, Szabadka	6963	636	9,13	88	14	Az első évben 5 tantárgy magyarul, másodikban 1.
Építőmérnöki Kar, Szabadka	484	105	21,69	47	18	Első évben 5 tantárgy magyarul, másodikban 3.
Művészeti Akadémia, Újvidék	622	51	8,19	143	2	7+5 magyar színészhallgató részére 12 tantárgy magyar.
Orvostudományi Kar, Újvidék	3043	179	5,88	460	23	Nincs
Jogtudományi Kar	3600 (becslés)	60 (becslés)	1,66	49	2	Nincs
Műszaki Kar, Nagybecskerek	1810	114	6,29	60	1	Nincs
Tanítóképző Kar Zombor és Szabadka kihelyezett tagozat	683	168	24,59	48	11	25 tantárgy, vagyis teljes magyar nyelvű képzés! 154-en hallgatják..
Karok összesen	35 424	2124	5,99	2118	164	5 karon van magyar tagozat.

22. táblázat. Az összes és a magyar főiskolások és tanárok megoszlása főiskolánként a Vajdaságban (2002/2003)

Főiskola neve, székhelye	Összes hallgató	Magyar hallgató		Összes tanár	Magyar tanerő	Magyar oktatás
		szám	%			
Ügyleti Főiskola, Újvidék	6973	76	1,09	54	1	Nincs
Műszaki Főiskola, Nagybecskerek	1196	97	8,11	34	3	Nincs
Műszaki Főiskola, Újvidék	931	24	2,57	47	0	Nincs
Műszaki Főiskola, Szabadka	877	444	50,63	33	30	Teljes magyar nyelvű képzés!
Óvóképző Főiskola, Újvidék	454	21	4,62	20	4	27 tantárgyból 6+6 magyarul hallgatható.
Óvóképző Főiskola, Szabadka	259	94	36,27	24	4	44 elsős, 34 másodikos – 9 tantárgy és 4 praktikum magyarul (80%).
Óvóképző Főiskola, Mitrovica	266	2	0,75	15	1	Nincs
Óvóképző Főiskola, Kikinda	1028	82	7,97	10	0	Nincs
Óvóképző Főiskola, Fehértemplom–Versec	364	6	1,65	14	0	Nincs
Főiskolák összesen	12 348	846	6,85	251	43	3 főiskolán magyar tagozat.

23. táblázat. Összesítve a 2002/2003-as iskolaévben

	Összesen	Magyarok	
		szám	%
Egyetemisták	35 424	2124	5,99
Főiskolások	12 348	846	6,85
Egyetemi tanár	2118	164	7,74
Főiskolai tanár	251	43	17,13

A Vajdaságban egyetemi karokon és főiskolákon munkaviszonyban levő magyarul beszélő tanárok és tanársegédek száma nem túl sok (207), hiszen a vajdasági lakosság összetétele alatt van: a főiskolákon a tanárok 17,13%-a magyar, az összes egyetemi tanárnak pedig csak 7,74%-a magyar. Most nem sorolom ide a nyugdíjas tanárainkat, akiket alkalmakként visszahívnak dolgozni a karokra. A tanárok életéveik szerint fiatalabbak a főiskolákon, korosabbak az egyetemi karokon. Vannak karok, ahol magyarul tudó tanársegédek bizony nem igen vannak, tehát hiányzik az utánpótlás.

A vajdasági magyar nyelvű felsőoktatásban részt vesznek az anyaországi főiskolák kihelyezett tagozatai is (lásd 24. táblázat), habár ilyen külföldi kihelyezett tagozatról az egyetemi törvény nem rendelkezik. Gyakorlatilag már 1996/1997-óta működnek, de nem igazán legálisan. Jogilag konzultációs központként kezelik őket.

24. táblázat. Magyarországi kihelyezett tagozatok, konzultációs központok (2002/2003)

	Hallgatók száma	Magyarul tanul	Megjegyzés
Szent István Egyetem Kertészettudományi Kar, Budapest; Kertész mérnöki Szak Határon Túli Levelező Tagozata, Zenta	166	100%	A konzultációk magyarul folynak, 2002 végéig 70-en diplomáztak.
Gábor Dénes Informatikai Főiskola, Budapest–Szabadka	162	100%	A konzultációk magyarul folynak, 2002 végéig 16-an diplomáztak.

4.3. Szakok, szakmák szerinti megoszlás

Az értelmiségi réteg kialakulásakor az egyetemi szakok megválasztásában fontos szerepet játszik, hogy egyes szakokon elegendő szakemberünk van, máshol káderhiány lép fel. A vajdasági magyarok esetében például óvó- és tanító már van elég, de középiskolai és egyetemi tanár nagyon hiányzik. Túlteng a természettudományi érdeklődés, és hiány van a humán tudományok terén. Lássuk a magyar hallgatók, majd az oktatók szakok szerinti megoszlását!

25. táblázat. A magyar hallgatók szakmák szerinti megoszlása a vajdasági állami felsőoktatásban (2000/2001)

Szakma	Összes hallgató	Magyar hallgató	
		szám	%
Mérnök (műszaki)	10 735	862	8,03
Közgazdász, üzleti főiskola	10 948	604	10,95
Tanító, óvónó	2996	343	11,45
Bölcész	3619	254	7,02
Természettudós	3650	235	6,44
Orvos	3090	164	5,31
Mezőgazdász	3637	146	4,01
Jogász	4013	97	2,42
Művész	696	61	8,76
Testnevelő	1037	37	3,57
Összesen	44 421	2803	6,31

A fenti adatokból kiemelhető:

– A legtöbb magyar hallgató a közgazdász-, mérnöki (műszaki)- és pedagógiai képzésben vesz részt, amiben nyilván szerepet játszik a képzések földrajzi közelsége is (Szabadka és részben Újvidék).

– A pedagógusképzés területén is nagyobb arányban vesznek részt a magyar nemzetiségűek (főleg a tanítóképzés esetében), ez azonban mégsem jelenti azt, hogy a magyar nyelvű oktatók kérdése megoldott lenne, hiszen egyrészt ezek a hallgatók nem magyar nyelven tanulnak (tanárképzés a Természettudományi–Matematikai Karon), másrészt pedig ez egyenlőtlenül oszlik el az óvodapedagógus és a középiskolai tanárképzés között. Míg előbbinél kielégítő a pedagógusok száma, az utóbbinál egyes szakok esetében már súlyos tanárihiány tapasztalható.

– A jogászképzés területén, sőt az egyes bölcsészeti szakokon és a mezőgazdasági képzésben is a magyar hallgatók alulreprezentáltságával találkozunk.

26. táblázat. Magyar oktatói megoszlás szakok szerint (nem karok szerint), 2000/2001

Szakma	Magyar oktató	
	szám	%
Mérnök (műszaki)	41	20
Természettudós	35	17
Orvos	34	16
Bölcsész	24	11
Tanító, óvónó	21	10
Közgazdász	20	10
Mezőgazdász	20	10
Jogász	12	6
Testnevelő	5	2
Művész	2	1
Összesen	203	100

Részben kielégítő a felsőoktatási káderek száma: a mérnöki, a természettudományi és az orvosi szakon. Nagy a hiány a jogi- és minden társadalomtudományi szakon.

Mivel éppen a pedagógusképzésben és más humán tudományok terén szeretnénk a magyar felsőoktatást pótolni, ezen a területen az anyaországban jelenleg doktorandusképzésben részt vevő vajdasági káderek és a magyarországi vendégprofesszorok megfelelő bekapcsolódását tartjuk fontos lépésnek.

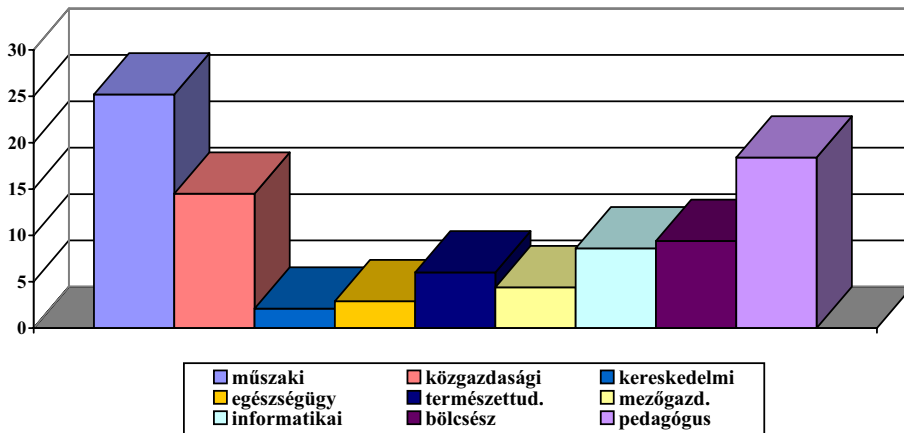
4.4. A felsőfokú képzés empirikus adatok alapján (Mozaik 2001)

Felsőfokú képzésben 387 válaszadó vett részt. Az 1017 kikérdezett mintegy 38%-a tanul tovább főiskolán, egyetemen. A Vajdaságban az Újvidéki Egyetem 13 karán kívül még 9 főiskola van. A mintaadók 41,9%-a főiskolára, 55,3 %-a pedig egyetemre járt. A többség állami iskolába járt (95,1%), néhányan pedig alapítványi vagy magániskolába (ide soroljuk a magyarországi kihelyezett tagozatokat is, vagyis a konzultációs központokat Zentán és Szabadkán). Növekedett a tandíjfizetők száma (32,3%), ami abból adódhat, hogy Jugoszláviában az egyetemek többségén újabban tandíjat kell fizetni. Az egyetemisták státusa kétféle lehet: vagy az állami költségvetés terhére tanul vagy önköltséges, ami a felvételi pontok alapján dől el.

Változatos tanulmányi ágakhoz tartoztak a választott felsőfokú intézmények (lásd 10. ábra). Ezen az oktatási szinten legnépszerűbbnek mutatkoztak a műszaki (25,2%), a pedagógus- (18,4%) és a közgazdászképzések (14,5%). Tudnunk kell,

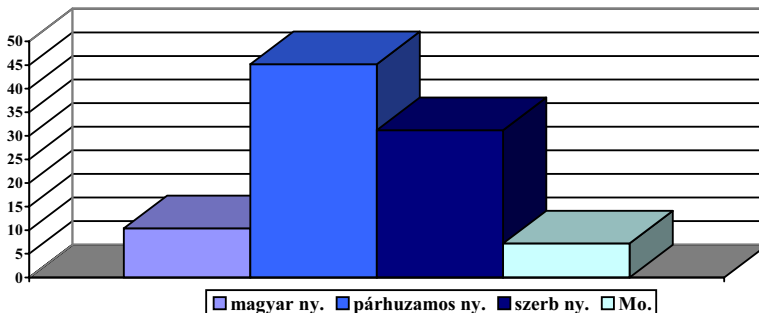
hogyan Szabadkán az állami Műszaki Főiskola és a magyarországi Gábor Dénes Főiskola konzultációs központja már teljes magyar nyelvű oktatást biztosít. A zombori Tanítóképző Kar szabadkai kihelyezett tagozatán szintén magyarul folyik a tanítás, a Közgazdasági Kar pedig részlegesen biztosít magyar nyelvű oktatást. Valószínűleg a magyar fiatalokat vonzza az anyanyelven folytatható tanulás lehetősége. Más bölcsész szakokra csak 9,4%-ban jelentkeztek a fiatalok, pedig Újvidéken a BTK-n, a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken lehetőségük van magyarul tanulni. A vajdasági hallgatók 8,6%-a tanult informatikát. Természettudományi szakon mindössze 6%-uk tanult. A felsőfokú mezőgazdasági képzések elterjedtsége a kérdezettekénél már kisebb (4,4%). Orvostudományokat a kérdezettek 2,9%-a hallgat, kereskedelmet pedig 2,1%.

10. ábra. Felsőfokú képzés szaktípusok szerint

Szerbiában a felsőoktatási intézmények hivatalos nyelve a szerb. Az egyes karokon, a dékán kérésére az Oktatási Miniszter döntése alapján nyílnak magyar osztályok és vegyes tannyelvűek is. A mintából a magyar egyetemisták így sokan járnak párhuzamos tannyelvű intézménybe (45,2%), vannak, akik magyar tannyelvűbe iratkozhattak (10,4%), ill. akik Magyarországon tanulnak (7,2%). Szerb nyelvű lehetőségeket választott 31,2%. A válaszadók 62%-a tehát részleges vagy teljes magyar nyelvű a képzésben vesz részt.

11. ábra. Felsőfokú képzés az iskola jellege szerint

4.5. Megoldási lehetőségek – tervek a vajdasági magyar felsőoktatásban¹³

A nemzetközi felsőoktatási tendenciák és a bolognai deklaráció igényeit megfelelő módon kell elfogadni Szerbiában is. Döntő lesz, hogy a vajdasági karok milyen rugalmasan tudnak alkalmazkodni a kezdeményezések megvalósulására. E szempont mellett a magyar felsőoktatás fejlesztésének irányát és korlátait is megszabják a következő tényezők:

- az egyetem alapításának jogi háttere,
- a délvidéki magyarság demográfiai folyamatai, avagy a tanulók száma,
- a hallgatói bázis mennyiségi és minőségi jellemzői,
- a rendelkezésre álló tanári állomány összetétele.

A felsőoktatás fejlesztésének konkrét lépéseit további szociológiai és gazdasági tényezők határozzák meg:

- a munkaerőpiaci prognózisok (szakmaválasztási preferenciái, valamint
- a fejlesztés infrastrukturális és anyagi lehetőségei.

A vajdasági felsőoktatás következő alternatíváiról gondolkodhatunk:¹⁴

1. alternatíva: Szabadka–Újvidék–Zenta háromszögben egy vagy két egyetem keretében

Szabadkai Állami Egyetemhez tartozna

– Pedagógiai Fakultás (Óvóképzés, Tanítóképzés és egy- vagy kétszakos tanárképzés elemi iskolák számára) – alapítása folyamatban,

– Politechnikai Kar (Építőmérnöki Kar és a Műszaki Főiskola egyesülésével) – egyesülés tervben

– Közgazdaságtudományi Kar (ezen belül a magyar Üzleti Főiskola),

– legalizálni a magyarországi kihelyezett tagozatokat: budapesti Gábor Dénes Főiskola kihelyezett tagozata Szabadkán, budapesti Szent István Mezőgazdasági Kar, ill. Kertészeti Főiskola Zentán.

Újvidéki Állami Egyetem kereteibe tartozna

– Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék a Bölcsészettudományi Karon,

– Természettudományi Kar (tanári szakok magyarul),

– Lektorátus,

– Magyar Felsőoktatási Kollégium.

2. alternatíva: *A meglévő Újvidéki Egyetem kereteiben fejleszteni a párhuzamos magyar tagozatokat (a jelenlegi állapot fenntartása).*

3. alternatíva: *Magán vagy vegyes tulajdonú magyar karok alapítása*

Ebben az esetben számítanunk kell Magyarországgal segítségére, és szükséges az érintett kar szerbiai előírásoknak megfelelő akkreditálása. Ha kihelyezett tagozatként nyitjuk meg a kart, feltétlenül gondolnunk kell arra, hogy ezt csak akkor tehetjük, ha jelentősen megnövekszik az évenként beiratkozó magyar első éves hallgatók száma (jelenleg kb. 500), és nem konkurál az állami karokon magyarul tanulókkal.

Természetesen a vajdasági tudományos értelmiség a tudományos munka olyan európai szintjére vágyik, amely bekapcsolja őt a nemzetközi akadémiai életbe. A jövő tudományos munkatársainak utánpótlását, a tehetséges fiatalok továbbképzését

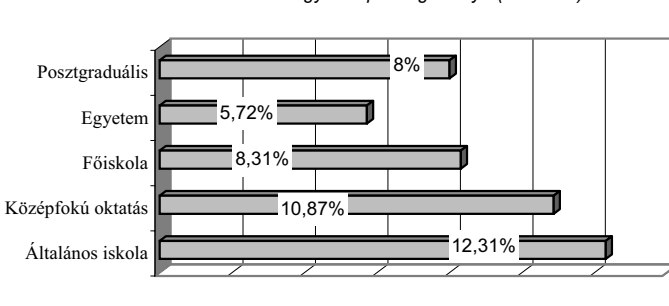
és a tudományos kutatómunkát minden egyetemi karon, illetve tanszéken követünk, ápolnunk kell.

5. Összegzés

1. A vajdasági magyarok részvétele az oktatásban lemarad a többségi nemzethez viszonyítva. Ez a lemaradás a magyarság iskolázatlanságát és értelmiségének fogyatkozását okozza. A vajdasági magyarok aránya az összlakosságban 14%. Ehhez viszonyítva a fiatalok saját korosztályukban, és a megfelelő iskolaszinten elmaradnak a többségi nemzet részaránya mögött. Ezek szerint a magyarok iskolázottsági szintje csökken a többségi nemzetéhez képest, így munkába állási esélyei is csökkennek, hiszen ha a szakemberek és az értelmiségiek száma esik, a munkaerőpiac könnyörtelenül szelektálja őket.

12. ábra. A magyar diákok aránya a különböző oktatási szinteken

magyar népesség aránya (kb. 14 %)

2. A magyar diákok iskolanyelv szerinti megoszlásával nem lehetünk elégedettek, mert ha már általános iskolai szinten kb. 20%-uk szerbül kezdi az iskolát, majd a felsőoktatásban 60–70%-uk nem vizsgázhat anyanyelvén, akkor a magyarul képzett szakemberek száma lecsökken, sőt identitástudatukban (magyar nyelvi kultúra, történelmünk átfogó ismerte stb.) is ezeknek a fiataloknak kevesebb esélyük van magyar értelmiséginek maradni, és anyanyelven alkotni.

27. táblázat. A magyarok száma az egyes oktatási szinteken (2000/2001-es tanév)

Iskolatípus	Magyar nemzetiségű tanulók száma	Magyar iskolában tanul	Szerb iskolában tanul	
			szám	%
Általános iskola	23 722	19 210	4512	19%
Középiszkola	9113	6183	2929	32%
Főiskola	816	327 (részben magyarul)	489	60%
Egyetem	2032	610 (részben magyarul)	1422	70%

3. A megválasztott középiskola már „kanalizálja” a fiatalokat, vagy továbbtanulásra, kreatív munkára, vagy pedig végrehajtó, közepesen szakképzett munkákra. A magyar középiskolába járóknak csak 19,68%-a gimnazista, 39,46%-a négyéves szak-

középiskolába jár, 39,25%-a hároméves szakmunkásképző iskolát látogat, 0,67% kétéves szakközépiskolába jár, 0,92% művészeti szakközépiskolát választott. A 2003-as évben megnyitott tehetséggondozó gimnáziumoknak az a feladata, hogy a magyarság elitképzését segítse elő, valamint visszatartsa a tehetségek külföldre vándorlását már az elemi iskola után.

4. *Az empirikus adatokból kitűnik, hogy a fiatalok döntő többsége anyanyelvén szeretné folytatni tanulmányait, használható és gyakorlati tudást szerezni.* Ehhez igazodnak azok az adatok, melyek szerint a magyarok a magyarul beindult szakokat (pl. pedagógia), e mellett pedig a műszaki szakokat és a közgazdasági képzést választják legszívesebben. Hiányzik azonban a magyarul tudó középiskolai tanár, orvos, bankszakember, menedzser, pszichológus, szociológus, a humán értelmiség általában.

5. *A vajdasági tudományos értelmiség a tudományos munka olyan európai szintjére vágyik, amely mindenkor bekapcsolja őt a nemzetközi akadémiai életbe.* Ehhez ki kell építeni a magyar felsőoktatási hálózatot – akár a meglévő állami rendszeren belül, akár az új felsőoktatási törvényt bevárva –, új (multietnikus) egyetemet alapítani vagy magyar tagozatokat nyitni.

Jegyzetek

1. 2002-ben a lakosság összeírása idején még létezett Jugoszlávia, de már csak Szerbia területének egy részén sikerült elvégezni az összeírást. Ma Jugoszlávia Szerbia és Montenegró Államszövetség nevet viseli.
2. 2002-ben nem teljes Jugoszlávia lakosságának összeírása: Koszovó és Météhia nélkül, valamint két dél-szerbiai község becslése alapján.
3. A 2000. évben kiadott demográfiai becslések szerint a délvidéki magyarok száma kb. 285 ezer, míg a 2002. évi lakossági összeírás 290 ezerről számol be. Sajnos az összeírtak között sokan vannak olyanok, akik fizikailag nem tartózkodnak itthon, hanem ideiglenesen külföldön dolgoznak, tanulnak.
4. Lásd bővebben Mirnics Károly tanulmányát, a Vajdasági útkereső MTT 2. tanulmánykötetében, Szabadka, 1998.
5. Az általános iskola köteles felkínálni a nem szerb nemzetiségű beíratott elsős részére az anyanyelvpolást: ezt 200 iskola megtette, 46 nem, 153 pedig nem válaszolt a Tartományi Oktatási Titkárság kérdőíves felmérésének erre a kérdésére.
6. A Tartományi Oktatási Titkárság adatai, Újvidék. Összeállította Gábrity Molnár Irén.
7. 2002-es empirikus kutatás eredményei.
8. Figyelembe kell venni a válaszadásoknál, hogy a szülők több mint a fele szakközépiskolát végzett, vagyis 60%-a középfokú végzettségű. Utána pedig az általános iskolát végzettek következnek. A válaszadók mindössze 16%-a felsőfokú végzettségű. A szülők iskolai végzettsége megközelítőleg reprezentálja a vajdasági magyarok iskolavégzettségi szintjét. A válaszadók között dominál a házások, ill. együtt élők csoportja. A kiegyensúlyozottnak vélt családi állapot a válaszadások esetében biztató tényező. A megkérdezettek majdnem teljes egészében magyar anya és apa házasságból származnak, vegyes házasságúból olyan kevesen vannak, hogy tulajdonképpen nem tudhatunk meg semmit a vegyes házasságú családok véleményéből.
9. A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet munkatársainak adatai alapján, 2001.
10. Tanítóképző-, Építőmérnöki-, Közgazdasági Karok Szabadkán és Újvidéken a Bölcsészeti Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén.
11. Műszaki- és Óvóképző Főiskola.

12. A Közgazdaságtudományi Karon 2001-ben 82, de már 2002-ben 91 magyar elsőéves hallgató volt, akik a magyar nyelvű tagozatra jelentkeztek. Ide nem számolom bele azokat a közép- és dél-bánáti magyarokat, akik ha szerb nyelven végezték a középiskolát nem magyar csoportban tanulnak, hanem természetesen a szerbben.
13. Lásd *Vajdasági Felsőoktatás Fejlesztési Program II. Stratégiai vázlat*. Budapest, Határon Túli Oktatás Fejlesztéséért Programiroda, 2002. A grafikonokat, a Vajdasági felsőoktatás stratégiai vázlaiban a HTOF munkatársai készítették.
14. Az említett alternatívák nem véglegesek, vitatkozni kell róluk, szakmai terveket kell szőni.

Felhasznált irodalom

- A magyar tannyelvű oktatás helyzete, kulcskérdései és távlatai a Vajdaságban*. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2002.
- A Szabadkai Pedagógiai Kar alapításának elaborátuma*, 2002.
- Bozóki Antal: *Kisebbségi jogok. Dokumentumok és jogrendszer*. Újvidék, Forum–Dolgozók Kft., 1995.
- Dr. Csehák Kálmán–Dr. Szalma József: *A társadalomtudományok jugoszláviai magyar művelői*. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2000.
- Dr. Gábrity Molnár Irén: A fiatal értelmiségképzés lehetőségei. In: *Holnaplátók. Ifjúsági közérzetmérés*. Szabadka, Magyarságkutató Tudományos Társaság, 2002.
- Dr. Gábrity Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Anyanyelvű oktatásunk*. Szabadka, Magyarságkutató Tudományos Társaság, 1997
- Dr. Gábrity Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa: *Fészekhagyó vajdaságiak*. Szabadka, Magyarságkutató Tudományos Társaság, 2001.
- Dr. Gábrity Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa: *Vajdasági marasztaló*. Szabadka, Magyarságkutató Tudományos Társaság, 2000.
- Dr. Gábrity Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Vajdasági útkereső*. Szabadka, Magyarságkutató Tudományos Társaság, 1998
- Dr. Göncz Lajos: *Kétnyelvűség pszichológiája. A magyar–szerbhorvát kétnyelvűség lélektani vizsgálata*. Novi Sad, Forum, 1985.
- Hogyan tovább a háború után? A vajdasági magyar szellemi élet kör-, kor- és kórképe 92/93*. Újvidék, Jugoszláv Művelődési Szövetség–Magyar Szó, 1993.
- Köztársasági Oktatási Minisztérium honlapja: www.min.edu.yu
- Köztársasági Statisztikai Hivatal honlapja: www.statserb.sr.gov.yu
- Létünk (társadalom, tudomány, kultúra)*. 1972/5; 1988/5; 1990/6; 1991/ 4-5; 1992/1; 1994/1-2; Újvidék, Forum.
- Dr. Rehák László (szerk.): *Anyanyelv „államnyelv”*. Tanulmányok a nemzetek és nemzetiségek nyelvének egyenrangú használatáról Vajdaságban. Újvidék, Forum, 1976.
- Dr. Rehák László: *Kisebbségtől a nemzetiségig. (Tanulmányok a nyelvhasználatról is az öngazgatású Jugoszláviában)*. Újvidék, Forum, 1978.
- Dr. Ribár Béla (szerk.): *A reáltudományok jugoszláviai magyar művelői*. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 1999.
- Dr. Szalma József: A vajdasági magyar tudományról és civiltársadalmi szerveződéséről. In: *Magyar Tudomány a Vajdaságban – Tudományos műhelyeink és egyetemi oktatásunk*. Szerk.: Dr. Ribár Béla–Dr. Szalma József. Újvidék, 1999. 17–37.p.
- Dr. Szelei István: *Az erózió ellen (tanulmányok, esszék)*. Újvidék, Forum, 1986.
- Szövetségi Statisztikai Hivatal honlapja: www.szs.sr.gov.yu
- Tartományi Oktatási Titkárság honlapja: www.psok.org.yu
- Dr. Tóth Lajos: *Anyanyelvű oktató- és nevelőmunkánk színvonalának emeléséért (neveléstudomány)*. Újvidék, Ismeretterjesztő füzetek, 1999.
- Dr. Tóth Lajos: *Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig*. Szabadka, Szabadegyetem–Magyarságkutató Tudományos Társaság, 1994.

Vajdasági felsőoktatás fejlesztési program I. Szabadka–Budapest, 2002.

Vajdasági felsőoktatás fejlesztési program II. Stratégiai vázlat. Budapest, Határon Túli Oktatás Fejlesztéséért Programiroda, 2002.

Vajdasági felsőoktatás fejlesztési program III. Szabadka–Budapest, Magyarországi Tudományos Társaság–HTOF, 2003.

Dr. Irén Gábrity Molnár:

The Educational Level of the Vajda-Hungarian Students, as the Condition of the Substitution of the Hungarian Intelligentsia

The Vajda-Hungarians' participation in education lags behind the majority nation. This lagging behind results unschooling/illiteracy of Hungarians and decline of the intelligentsia. The rate of Vajda-Hungarians to the total number of population is 14 per cent. In comparison with this the youth in the particular age-groups and school levels, they lag behind the majority population. According to it, the level of education of Hungarians decreases in comparison with the majority population, therefore the chances for finding jobs are also lower, since if the number of specialists and intelligentsia is getting lower, the labour market unmercifully selects them.

We cannot be satisfied with the division of Hungarian students by educational language, because if 20 per cent of them starts primary school level in Serbian language, then 60-70 per cent of them cannot take examination in their mother language on higher education level, and then the number of specialists learning in Hungarian decreases. Moreover, these young people – in their identity consciousness (Hungarian language culture, comprehensive knowledge of our history) have fewer chances to remain to be members of the Hungarian intelligentsia and to be active in their mother– Hungarian language.

The chosen high school „canalises” the young people, either for further education, creative work, or executive work, work requiring medium-level skills. Only 19,68 per cent of Hungarian high-school students attend grammar schools, 39,46 per cent attend four-year vocational secondary schools, 39,25 per cent attend three-year vocational secondary schools, 0,67 per cent attend two-year vocational secondary schools and 0,92 per cent attend vocational secondary schools for arts. The aim of talent fostering grammar-schools opened in 2003 is to promote elite-training of Hungarians, and to hinder moving talents abroad after the primary school.

It is clear from the empirical data that the determining majority of young people wants to study, and acquire practical knowledge in their mother language. Data, according to which the Hungarians like choosing fields that are taught in Hungarian (e.g. pedagogy), and technological and economical education, also confirm this. Although, Hungarian-speaking high-school teachers, doctors, bankers, managers, psychologists, sociologists; generally speaking, the intelligentsia in humanities, are lacking.

The Vajda scientific intelligentsia and its work need to be raised to such European level that joins it to the life of international academy at any time. All that is needed to realise this is to build a network of Hungarian higher education institutions – either within the existing state system, or following the Act on Higher Education that should be in effect at the beginning of 2004 – to establish a new university or Hungarian sections.